

<https://academicopinion.org/>

Research Article / Araştırma Makalesi

Eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetleri ve Doğu Avrupa Ülkelerinden Bilim Adamı Getirilmesi Programı (Doprog) Neden Bir Üniversite Reformu Olamadı?*

Why “Bringing Scientists from the Former Soviet Union Republics and Eastern European Countries Programme (Doprog)” did not Become a University Reform?

Serkan KEKEVİ*

* Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Düzce/ Türkiye, serkankekevi@gmail.com
Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilim Tarihi Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

ÖZET

Toplumsal dönüşüm ve kalkınma, güçlü bir üniversite yapısı ile işleyen araştırma ve geliştirme (A+G) sistemine bağlıdır. Türkiye’de planlı bilim ve teknoloji politikaları döneminin başlamasından bu yana üniversitelerin kalitesinin artırılması ve A+G yapısının güçlendirilmesi önemli bir mesele olagelmıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılması Türkiye’nin bilimsel kapasitesini güçlendirmesi için bir fırsat kapısı aralmış ve Eski Sovyet Cumhuriyetleri’nden bilim insanları’ DOPROG dâhilinde Türkiye’ye getirilerek Sovyet bilim geleneğinin ve teknolojisinin transfer edilmesi hedeflenmiştir. Ancak program beklenen başarıyı sağlayamamış ve beş yıl gibi kısa bir sürede uygulamadan kaldırılmıştır. Bu çalışmada DOPROG adıyla bilinen programın başarısızlık nedenleri incelenmiştir. Ayrıca, DOPROG’un neden Alman bilim insanlarının 1933 yılından başlayarak Türkiye’ye gelmelerinin Türk üniversite sisteminde yarattığı türden bir dönüşüm olmadığı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: DOPROG, Üniversite Reformu, Bilim Politikası.

ABSTRACT

Social transformation and development depend on a robust university structure and an operative research and development (R&D) system. Increasing the quality of universities and strengthening the R&D structure have been vital issues since the beginning of the planned science and technology policies period in Turkey. The dissolution of the Soviet Union opened the door of opportunity for Turkey to strengthen its scientific capacity. Turkey aimed to transfer the Soviet science tradition and technology by bringing scientists from the Former Soviet Republics to Turkey within the scope of DOPROG. However, the program did not reach the expected success and, it was abolished before long in five years. This study examines the reasons for the failure of the program known as DOPROG. Also, the paper discusses why DOPROG is not a kind of transformation in the Turkish university system that German scientists came to Turkey from 1933 onwards.

Keywords: DOPROG, University Reform, Science Policy.

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi

Başvuru Tarihi: 9 Kasım 2021

Kabul Tarihi: 15 Kasım 2021

Makale Türü

Araştırma Makalesi

ARTICLE INFOS

Article History

Received: November 9, 2021

Accepted: November 15, 2021

Article Type

Research Article

* Çalışmanın fikrini verdiği için Doç.Dr. İnan Kalaycıoğulları’na teşekkür ederim.

¹ Yakın zamana kadar sözlü ve yazılı dilde “bilim adamı” kullanımı tercih edilmekteydi. O yıllara ait belgelerdeki alıntılarda metnin insicamı açısından ifadeye dokunmadım. Metin içinde kendi ifadelerimde “bilim insanı” kavramını tercih ettim.

1. Giriş

Ülkelerin bilim ve teknoloji alanında gelişimi izleyecekleri rasyonel politikalarla yakından ilişkilidir. Bu politikalar kurumsal bir yapı üzerinden üretilir ve bilim ve teknoloji alanında gelişmiş ülkelerin politikaları politika üretiminde yol gösterici olur. Üniversiteler bilim ve teknolojinin gelişiminde öncü rolleri üstlenen kurumlardır. Türkiye’de bilim ve teknolojinin gelişiminde 1933 yılındaki üniversite reformu ve Alman bilim insanlarının Türkiye’ye getirilmesi önemli bir başlangıçtır. Bu hamle Türk üniversite sistemine ivme kazandırmıştır.

Planlı ekonomi dönemine geçilmesiyle birlikte Türkiye’nin bilim ve teknoloji politikalarını sevk ve idare etmek üzere Türkiye Bilimsel ve Teknoloji Kurumu (TÜBİTAK) kurulmuştur. Daha sonra kuruluşu gerçekleştirilen Bilim Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK) bilim ve teknoloji alanında etkin kararlar almaya yetkili kılınarak 1993 yılında “*Türk Bilim ve Teknoloji Politikası: 1993-2003*” belgesiyle bilim ve teknoloji gelişimi ile ilgili politika kararları alınmıştır. Bu meyanda Türk üniversite sisteminin Sovyet bilim geleneğinden ve teknolojisinden istifade etmesi ve bu ekolde yetişmiş insan gücünün Türkiye’de değerlendirilmesini hedefleyen “Eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetleri ve Doğu Avrupa Ülkelerinden Bilim Adamı Getirilmesi Programı” (DOPROG) önemli bir yer tutmaktadır.

Bu çalışma DOPROG’un “Neden Bir Üniversite Reformu Olamadığı?” sorunsalı etrafında şekillendirilmiştir. Çalışmada öncelikle Türkiye’de planlı bilim ve teknoloji politikaları dönemi ve DOPROG uygulaması ele alınmıştır. Daha sonra DOPROG’un başarısızlık nedenleri, hedefler, politika uygulamalarına yer verilmiştir. Son olarak incelemiden elde edilen çıkarımlar sonuç kısmında açıklanmıştır.

2. Türkiye’de Planlı Bilim ve Teknoloji Politikaları Dönemi ve DOPROG

Planlı ekonomi dönemine geçişle birlikte Türkiye’de bilim ve teknoloji politikaları çerçevesinin çizildiği görülmektedir. *Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu’nun* (TÜBİTAK) 1963 yılında kurulmasıyla birlikte bilim ve teknoloji politikaları sistemli hale getirilmeye çalışılmıştı (Pak, 1999: 93). 1980’li yıllar ise, Türk bilim ve teknoloji politikasında yazılı hedefler belirlenerek planlamaya geçildiği dönem olmuştur. 1983 yılında 300 kadar bilim adamı ve uzmanın katılımıyla hazırlanan “*Türk Bilim Politikası: 1983-2003*” belgesiyle ilk kez ayrıntılı bilim teknoloji politikası ortaya konulmuştur. Belgede Türkiye’nin teknoloji üretebilen ilk 20 sanayi ülkesi arasına girmesi hedef olarak belirlenmişti (Özdaş, 2000: 52-53). Bu çerçevede *Bilim Teknoloji Yüksek Kurulu* (BTYK) oluşturuldu. 1989 yılında ilk toplantısını gerçekleştiren kurul Türkiye’nin ulusal araştırma hedeflerini belirledi. Buna göre:

“Araştırma ve Geliştirme (A+G) insan gücünün on yılda 10000 çalışan nüfus başına 30 kişiye çıkarılması, A+G harcamaların gelecek on yılda GSMH’nin % 2’sine çıkarılması, Türkiye’nin bilim ve teknoloji alanlarında uluslararası ilişkilerinin geliştirilmesi için daha kapsamlı ve sistematik bir yaklaşım ile gerekli idari yapı ve bütçenin gerçekleştirilmesi” (Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu, 1989).

yönünde tavsiye kararı alındı. Bilim ve teknoloji politikalarında dönüşümün hedeflendiği bu dönemde Berlin Duvarı’nın 9 Kasım 1989’da yıkılması ile iki bloklu uluslararası ilişkiler yapısında “*değişim rüzgârları*” esmeye başlamıştı. İşte böyle bir ortamda “*Altıncı Kalkınma Planı*” ilan edilmişti. Plana göre Türkiye’de bilgi toplumuna dönüşüm hedeflenmişti. Bunun için A+G alt yapısının kurulması amacıyla; 33 bin olan araştırmacı personelin sayısının iki katına çıkarılması gerekliliğine vurgu yapılmış, üniversitelere kadro tahsisinin iki kat artırılması ve A+G harcamalarının Gayri Safi Milli Hâsıla’nın (GSMH) %1’ine çıkarılması hedefleri konulmuştu (Devlet

Planlama Teşkilatı, 1989). Türkiye’nin gelişmiş ülkelerle arasındaki bilgi açığını kapatması için gerekli yol ve araçların belirlenmesi üzerinde durulmaktaydı. Bu bağlamda;

“... dünyada bilgi odakları denilebilecek kuruluşlara bilim adamları yerleştirmek, projelere katılmak; bilim ve teknoloji açısından önemli ülke ve şehirlerdeki bilim ve teknoloji faaliyetlerini izlemek; bilgi ağlarına bağlanmak; yabancı ülkelerde yerleşik Türk bilim adamlarından yararlanabilecek ortamı tesis etmek gibi faaliyetlerden oluşan bir ilişkiler sistemi kurmak üzere gerekli tedbirler alınacaktır” (Devlet Planlama Teşkilatı, 1989).

ifadesiyle esasen gelişmiş ülkelere ileri bilim ve teknoloji alt yapılarının Türkiye’ye taşınması için yabancı ülkelerde çalışan Türk bilim insanlarına ulaşmanın önemi vurgulanıyordu. Ayrıca BTYK’nın daha işler hale getirilmesi gerekliliği de tekrarlanmıştı.

Altıncı Planın ilan edilmesinin hemen ardından, 26 Aralık 1991 tarihinde SSCB resmen dağılmış² ve uluslararası sistem yeni bir yapıya evrilmeye başlamıştı. Oluşan yeni uluslararası şartlar Türkiye’nin uluslararası konumunu değiştirmişti. Türkiye farklı bölgesel alt-sistemler içinde görece özerk olarak hareket edebilecek bir imkânâ kavuşmuştu. Ancak bu görece özerkliğin devamlılığının sağlanmasının yollarından biri de bilim ve teknoloji açısından gelişmiş olmaktı. Öte yandan Türkiye, SSCB’nin dağılmasına ve sonuçlarına hazırlıklı değildi. Hâlbuki Mustafa Kemal Atatürk 1933 yılında bir konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştı:

“Bugün, Sovyetler Birliği dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır; fakat yarın ne olacağını kimse bugünden kestiremez; tıpkı Osmanlı gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan gibi parçalanabilir, ufalanabilir; bugün elinde sınıksız tuttuğu milletler avuçlarından kaçabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşabilir. İşte o zaman, Türkiye ne yapacağını bilmelidir. Bizim, bu dostumuzun idaresinde, dili bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazır olmak, yalnız o günü susup beklemek değildir; hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır; manevi köprülerini sağlam tutarak. Dil bir köprüdür, inanç bir köprüdür. Köklerimize inmeli ve olayların bölüldüğü tarihimizin içinde bütünleşmeliyiz. Onların, yani dış Türklerin bize yaklaşmasını bekleyemeyiz, bizim onlara yaklaşmamız gerekli.” (Çeçen, 1999: 9).

Türkiye yeni uluslararası ortamda kendisini konumlandırmaya çalışırken hem bilim ve teknoloji politikalarındaki hedefler hem de Eski Sovyet Cumhuriyetleri -özellikle yeni Türk Cumhuriyetleri- ile ilişkisini geliştirmek açısından SSCB’nin dağılmasını bir fırsat olarak gördü. Türkiye söz konusu devletlerin bağımsızlığını resmen tanıdı. Ardından bu devletlerle siyasi, ekonomik kültür, eğitim ve bilim alanlarını kapsayan çeşitli işbirliği antlaşmaları imzaladı.³ Bu bağlamda Sovyet bilim geleneğinde⁴ yetişmiş insan kaynağını Türkiye’ye getirmek ve onlarla işbirliği yapmak Türkiye’nin hem bilimsel hem de dış politika çıkarları açısından uygun bir yoldu.

² Sovyetler Birliği Ağustos 1991’den sonra dağılmaya başlamıştı. 21 Aralık 1991 tarihinde Kazakistan’ın o dönemde başkenti olan Almata’da Bağımsız Devletler Topluluğu’nu kuran antlaşma imzalanmıştı.

³ Türkiye’nin girişimleri ile ilgili olarak 23 Aralık 1991 Türkiye- Kırgızistan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması, 5 Ocak 1992 Türkiye - Kazakistan Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Antlaşması; 25 Ocak 1992 Türkiye Türkmenistan Ekonomik, Ticari, Sınai ve Kültürel İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı; 27 Ocak 1992 Türkiye Özbekistan Ekonomik, Ticari, Sınai ve Kültürel İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı; 11 Şubat 1992 Türkiye - Azerbaycan İşbirliği ve Dayanışma Antlaşması; 5 Nisan 1994 Türkiye - Ukrayna Dostluk ve İşbirliği Antlaşması örnek verilebilir. Metinlerin detayları için bkz: <http://ua.mfa.gov.tr/>, (20.01.2021, çevrim içi).

⁴ Sovyet bilim geleneği ile ilgili olarak bkz: Loren R. Graham, Science in Russia and Soviet Union, Cambridge University Press, 1993, ss. 79-196; Alexei Kojevnikov, “The phenomenon of Soviet Science”, Osiris, No:23, 2008, ss. 115-135; A.Sinkov, Soviet Science and Technology: Present Levels and Future Prospect, <https://www.nsa.gov/Portals/70/documents/news-features/declassified-documents/tech-journals/soviet-science.pdf>, (20.01.2021, çevrim içi).

Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın 1991 yılında TÜBİTAK'a sağladığı ek kaynak vasıtasıyla 1992 yılında Eski Sovyetler Birliğine dâhil Cumhuriyetlerle, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden bilim insanların Türkiye'deki üniversitelerde istihdam edilmesinin sağlanmasına dair program uygulamaya konuldu (TÜBİTAK, t.y.: 15). 1992'de başlatılan bu uygulamanın sürekli bir program şekline dönüştürülmesi de hedeflenmişti (TÜBİTAK, t.y.: 36).

Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun 03.02.1993 tarihli toplantısında kabul edilen "*Türk Bilim ve Teknoloji Politikası: 1993-2003*" belgesinde "İnsan gücü kaynağı yaratmaya yönelik önlemler" başlığında DOPROG uygulamasının geliştirilmesi kararı alındı (TÜBİTAK, t.y.: 7). Bu çerçevede iki program yürürlüğe konuldu. Birincisi "*TÜBİTAK-DOPROG Bilim Adamı Davet Programı*", ikincisi "*TÜBİTAK-DOPROG Araştırma Destek Programı*" idi.

a- *DOPROG Bilim Adamı Davet Programı*: Bu program ile üniversitelerde ve araştırma kurumlarındaki insan gücü eksikliğinin giderilmesine yönelik olarak Eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetleri ile Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden bilim insanların Türkiye'ye getirilmesi amaçlanıyordu. Programın yürürlükte kaldığı 1992 yılından 1997 yılı sonuna kadar TÜBİTAK'a başvuran 564 bilim adamından 336'sının desteklenmesi uygun bulunmuş ve bu süre içinde yaklaşık 900.000 ABD doları kaynak kullanılmıştı. Desteklenmesine karar verilen bilim insanların yaklaşık %59'u temel bilimler, %16'sı mühendislik ve geri kalanı da sağlık ve diğer bilim alanlarındaydı. Programdan yararlanan bilim insanların, yaklaşık % 50'si (168) Azerbaycan, %30'u (102) Rusya, % 7'si (22) Ukrayna kökenli, geri kalan % 13'üne 14 değişik DOPROG ülkesinden gelmişti (Atamer, 2017: 87).

b- *DOPROG Araştırma Destek Programı*: Türkiye'deki ve DOPROG ülkelerindeki araştırma ekipleri arasında işbirliğinin ortak projeler aracılığıyla geliştirilmesini amaçlayan bu program kapsamında TÜBİTAK desteği ile araştırmacıların yolluk ve gündelik giderleri karşılanıyordu. Programın başlatıldığı 1992 yılından sona erdiği 1997 yılı sonuna kadar, toplam bütçeleri yaklaşık 150.000 ABD doları olan 21 proje desteklenmişti. Büyük çoğunluğu matematik, elektrik, elektronik, bilgisayar mühendisliği alanlarındaydı. Söz konusu projelere on DOPROG ülkesinden bilim insanı katılmıştır (Atamer, 2017: 87). Tosun Terzioğlu'na göre program sayesinde kaliteli bilim insanları Türkiye'ye getirilebilmişti (Altınbaş, 2011: 154).

3. DOPROG Bir Üniversite Reformu Oldu mu?

Türkiye'de toplumsal, ekonomik ve politik bunalım 1970'li yıllarda derinleşmiş, sosyal çalkantı ve çatışmaya dönüşmüştü. Üniversiteler de bu çatışmanın odak noktalarından biri olmuştu. 12 Eylül 1980 darbesi Türkiye'de yeni bir dönemi de başlatmıştı. Darbenin ardından toplumsal yaşam ciddi sınırlamalarla düzenlendi. Yükseköğretim kurumları da bundan payını aldı. Politik ortamda yaşanan kontrolçülük, özgürlük ve özerklik gibi kavramların dışlanması beraberinde getirdi. 12 Eylül yapısının üniversite sistemine yansması 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ve Yükseköğretim Kurumu düzenlemeleriyle oldu (Şenatalar, 1999: 80-81)⁵. 1980 sonrasında ülke sathında hem toplumsal istekler hem de politik nedenlerle hızlı

bir üniversiteleşme süreci başlatıldı. Ancak bu süreç pek çok sorunu da beraberinde getirdi. Özellikle 1980'li yılların ekonomik sorunları üniversiteleri de vurdu. Yükseköğretim öğrencisi başına yapılan kamu harcamalarında düşüşler yaşandı. Diğer taraftan kalifiye araştırmacı ve öğretim elemanı ihtiyacı da gün geçtikçe artıyordu (Gürüz, 1999: 43). Öğretim elemanı ihtiyacını kapatmak için yabancı uyruklu öğretim elemanlarının istihdamı çözüm olarak gündeme getirilse de dönemin bürokratik engelleri bu yolun etkin kullanılmasını zorlaştırmaktaydı (Gürüz, 1999: 43). Bu bağlamdan konuya yaklaştığımızda 1990'lı yıllarda DOPROG Türk üniversiteleri açısından sorunların çözülmesinde çare olabiliyordu. Ancak programın kendi içindeki açmazları ile dönemin ekonomik ve politik ortamı gibi nedenlerden ötürü DOPROG verimli hale getirilemedi.

Programın başarısızlığı dört temel düzeyde değerlendirilebilir. Birincisi, program bilim insanların Türkiye'de kısa süreli olarak istihdamına imkân tanımıştı. 1993 yılı bilgilerine göre bilim insanların Türkiye'deki çalışmalarına en fazla altı aya kadar destek verilebilmiştir (TÜBİTAK, t.y.: 36). Kısa süreli akademik ve bilimsel faaliyetlerin üniversite sistemine katkısı da kısıtlı oldu. İkincisi Türkiye'nin 1990'lı yıllardaki ekonomik sorunlarıydı. 5 Nisan 1994 kararları ile birlikte TL'nin yabancı para birimleri karşısında değeri düşürüldü. Ayrıca merkez bankası rezerv varlıklarının yaklaşık %40'ını kaybetti (Koçyiğit, 2003: 508-510). Dolayısıyla bilim, teknoloji ve A+G politikalarına yönelik kamu harcamaları azaldı.

⁵ Şenatalar'ın aksine Szyliowicz'e göre 12 Eylül öncesi üniversitelerde öğretim üyeleri aşırı derecede politize olması nedeniyle akademik yaşamın normal seyri çoktan bitmişti. Örneğin akademik terfiler ve bölüm başkanlarından rektörlerin seçimine kadar her şey, ideolojik saiklerle belirlenmekteydi. Dahası, üniversite özerkliği dolayısıyla, üniversiteler arasındaki koordinasyon tamamen üniversite idarecilerinin inisiyatifine ve işbirliğine bağlıydı dolayısıyla aşırı politizasyon nedeniyle bu türden bir işbirliği gerçekleşmemekteydi. Bkz: Joseph S. Szyliowicz, "Education and Political Development" (ed.) Metin Heper; Ahmet Evlin, *Politics in the Third Turkish Republic*, Boulder, CO: Westview, 1994, s. 150-151.

Grafik 1

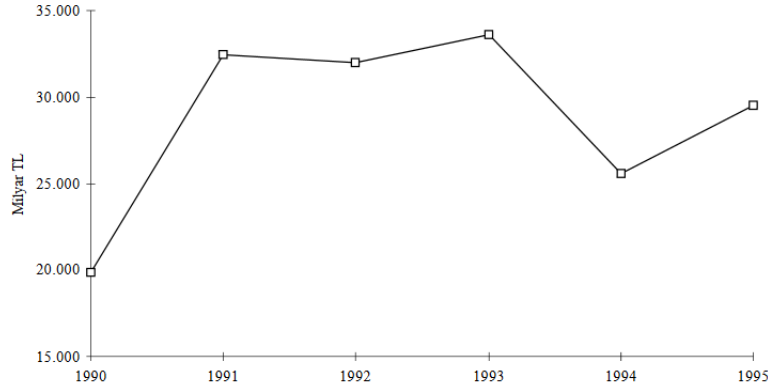
1995 Fiyatlarıyla Türkiye'nin Gayri Safi Yurt İçi Hâsılası

Kaynak: TÜBİTAK, 1997: 103

Grafik 2

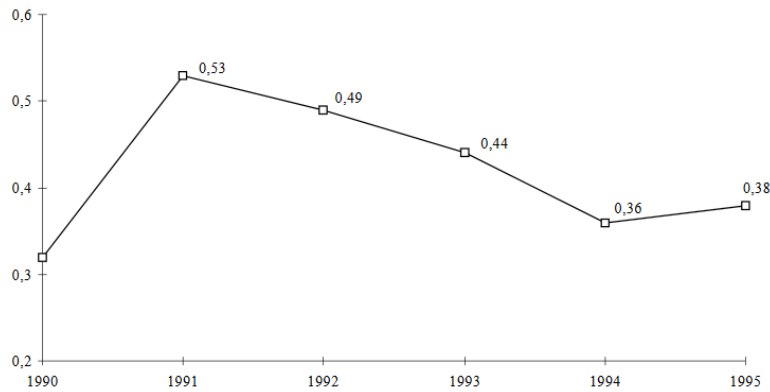
1995 Fiyatlarıyla Türkiye'de Araştırma-Geliştirme Harcamaları

Kaynak: TÜBİTAK, 1997: 103

Grafik 3

Türkiye'de Araştırma Geliştirme Harcamalarının Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla İçindeki Payı

Kaynak: TÜBİTAK, 1997: 104

Üçüncüsü DOPROG gibi nitelikli bir şekilde sürdürülmesi gereken bir bilim politikası Türkiye'nin 1990'lı yıllardaki iç politik gündemi arasında kayboldu. Karar alıcılar açısından popülist gözle değerlendirildiğinde böylesi bir politikanın görünür sonuçlar vermesi için beklemek gerekliydi. O yılların hareketli siyasi ortamında zamana yayılmış ve uzun zamanda sonuç alacak bir programın sürdürülmesi pek de kabul edilecek bir hal değildi. Göker'in belirttiği gibi "*Türk*

Bilim Politikası: 1983-2003" yürürlüğe konduktan hemen sonra rafa kaldırılmış ve neredeyse yok sayılmıştır" (Göker, 2004: 1). Ana politikanın olmadığı yerde DOPROG gibi tali bir politikanın da sürdürülmesi beklenemezdi. Dördüncü olarak Türkiye'nin ana işbirliği mecrasının Batı olmasının etkisi yadsınamazdı. Sovyet bilim geleneği güçlü olmakla birlikte Türk akademisyen ve bilim insanlarının Batı ile ilişkilerinin daha derinlikli olduğu da bir gerçektir.

Aynı zamanda karar alıcılar kısıtlı araştırma ve geliştirme bütçesini, bilim ve teknoloji alanında ileri olan Batılı devletlerle işbirliği yaparak, en etkin şekilde kullanmaya çalışmıştı (Güzel; Erol, 2019: 20).

Sonuç

DOPROG neden bir üniversite reformu olamadı sorusunun cevabının, yukarıda ele aldığımız durumlara bağlı olduğunu ifade edebiliriz. Bunun yanında meselenin daha derinlerde Atatürk döneminin bilim politikalarıyla kıyaslanması gereken bir zihniyet ve uygulama eksikliği yüzünden gerçekleşemediği de söylenebilir. Bilindiği gibi İstanbul Darülfünunu beklenen gelişimi göstermemiş; bunun üzerine Atatürk 1931 yılında iki yıl sürecek “üniversite reformu” başlatmıştı.⁶ Ancak reformdan önce İsviçre Cenevre Üniversitesi pedagoji uzmanı Profesör Albert Malche Türkiye’ye davet edilmiş ve ona Darülfünun’un durumu hakkında rapor hazırlatılmıştı.⁷ Ardından yeni yükseköğretim kurumları da açılmıştı. İşte bu süreçte uluslararası ortamdaki gelişmeler doğru bir şekilde değerlendirilerek Alman bilim insanlarının Türkiye’ye gelmesi sağlanmıştı. Kuşkusuz uygulamada bazı eksiklikleri olsa da Nazi yönetiminden kaçan Alman bilim insanlarının Türkiye’ye getirilmesi üniversite reformuna gerçek anlamda katkı yaptı. Türk eğitim sisteminin modernize edilmesine önemli etkileri oldu (Detlev-Grothusen, 1981: 549).

Son tahlilde, Atatürk’ün önderliğinde gerçekleştirilen dönüşümün; bilimsel verileri değerlendirme, önemseme ve bu konudaki kesin politik duruş ve politikaya para ayrılması sayesinde olduğu savlanabilir (Kalaycıoğulları, 2015: 54). Dolayısıyla 1990’lı yıllarda uygulanan DOPROG’un başarısızlığı; karar alıcıların programın arkasında durmamaları, programı ana gündemleri olarak değerlendirmemeleri ve parasal kaynakların kısıtlı olmasına bağlanabilir.

Kaynakça

- Altınbaş, A. (2011), “Bir Başarı Hikâyesi: Tosun Terzioğlu Söyleşi”, *Bilgem Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, Mayıs-Ağustos, ss.150-159.
- Atamer, H. (2017), “TÜBİTAK Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) ve DOPROG Programları”, (haz.) C.Güner Omay, *TÜBİTAK’ın Türk Bilim ve Teknolojisine Öncülük Ettiği Alanlar*, Bilimsel ve Teknik Araştırma Vakfı, Ankara, ss.83-87.

⁶ Reformun temel fonksiyonunu devlet ideolojisini yeni kuşaklara ileten bir “ideolojik aygıt” hâline getirmek olarak savlayan görüşler günümüzde de belli çevrelerce dile getirilmektedir. Hatta bu görüş yanlıları reformu resmî ideolojinin genç kuşaklara aktarıldığı, devletle toplum arasındaki hiyerarşik ve otoriter ilişki biçiminin öğretildiği bir siyasal toplumsallaşma modeli kurmak şeklinde değerlendirmektedir. Örneğin bkz: İlyas Söğütü, “Darülfünundan Üniversiteye: Cumhuriyet Türkiye’sinde İlk Üniversite Reformu (1933)”, *Liberal Düşünce*, Bahar 2004, s.124 vd. ss.121-128. Tabii reformun ruhunu ve gerekliliğini Atatürk’ün Prof. Malche’nin raporuna düştüğü notlarda özellikle şu ifadelerden daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyim: “...Okuduğumuz rapor bir bakıma güya Türkiye’de bir âli tahsil müessesesi (yükseköğretim kurumu) kurmak için nasihatleri ihtiva ediyor; hâlbuki hakikatte bütün Türkiye’de bir kültür programının ne olmasına, nasıl olmasına işaretir. O halde bizim için İstanbul Darülfünunu’nu ne yapalım diye bir mesele mevcut değildir. Bizim için, bütün Türkiye’de nasıl bir kültür planı yapalım, mesele budur. İşte biz, yalnız ve ancak biz, mudil bir mesele karşındayız ve onu behemehâl halletmek mecburiyetindeyiz. Bu mesele vazih surette hallolunmadıkça İstanbul Darülfünunu’nun ıslahından bahsetmek ayıptır, abestir, bîmanadır ...”bkz: Utkan Kocatürk, “Atatürk’ün Üniversite Reformu ile İlgili Notları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, 1984, s.10-11.

⁷Rapor için bkz: Ernst Hirsch, *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişimi*, İkinci Baskı, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1998, ss. 229-295.

- Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun 9 Ekim 1989 Toplantısının Tutanağı*, https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/btyk/1/1btyk_k_arar.pdf, (20.01.2021, çevrim içi).
- Şenatalar, B. (1999), “Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Yüksek Öğretim”, (haz.) TÜBA, *Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Bilim “Bilanço 1923-1998 Ulusal Toplantısı”*, II. Kitap, I. Cilt, Ankara, ss.61-92.
- Çeçen, A. (1999), *Atatürk ve Avrasya*, İstanbul, 1999.
- Detlev-Grothusen, K. (1981), “1933 Yılından Sonra Alman Bilim Adamlarının Türkiye’ye Göçü”, *Belleten*, Cilt 45, Sayı 2, ss. 537-550.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1989), *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994*, Yayın no: DPT: 2174, s.309, https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1990-1994.pdf, (20.01.2021, çevrim içi).
- Göker, A. (2004), *TÜBA’nın 29 Mart 2004’te İstanbul’da Yaptığı Geçmişten Geleceğe Türk Bilim ve Teknoloji Politikaları’ Konulu Toplantı Sonuçlarına İlişkin Bir Değerlendirme*, Nisan, https://inovasyon.info/images/makaleler/ayk/AYK.TBTP_TUBA_icin_29_Marto4.pdf, (20.01.2021, çevrimiçi).
- Gürüz, K. (1999), “Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Türk Yükseköğretim Sistemi”, (haz.) TÜBA *Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Bilim “Bilanço 1923-1998 Ulusal Toplantısı”*, II. Kitap I. Cilt, Ankara, Aralık, ss.1-51.
- Güzel, M.;Erol, M.S. (2019), “Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri Arasındaki İlişkilerin Bilim Diplomasisi Boyutu”, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Mayıs, ss.12-49.
- Hirsch, E. (1998), *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişimi*, İkinci Baskı, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, ss. 229-295.
- Kalaycıoğulları, İ. (2015), “Bilim Cumhuriyeti”, *Bilim ve Ütopya*, Sayı 248, Şubat, ss.50-57.
- Kocatürk, U. (1984), “Atatürk’ün Üniversite Reformu ile İlgili Notları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, ss.3-95.
- Koçyiğit, A. (2003), “Makro Ekonomik İstikrar Politikası”, (ed.) Turkut Göksu; Hasan Hüseyin Çevik; Abülkadir Baharçipek; Ali Şen, 1980-2003 *Türkiye’nin Dış Ekonomik Sosyal ve İdari Politikaları*, Siyasal Kitabevi, Ankara, ss.489-520.
- Özdaş, M. N. (2000), *Bilim ve Teknoloji Politikası ve Türkiye*, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, Aralık.
- Pak, N.K. (1999), “Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu’nun (TÜBİTAK) Doğuşu, Evrimi ve Politikaları”, (haz.) TÜBA, *Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Bilim “Bilanço 1923-1998 Ulusal Toplantısı”*, II. Kitap I. Cilt, Ankara, Aralık, ss.93-124.
- Söğütü, İ. (2004), “Darülfünundan Üniversiteye: Cumhuriyet Türkiye’sinde İlk Üniversite Reformu (1933)”, *Liberal Düşünce*, Bahar, ss.121-128.
- Szyliowicz, J. S (1994), “Education and Political Development” (ed.) Metin Heper; Ahmet Evvin, *Politics in the Third Turkish Republic*, Boulder, CO: Westview, , ss.147-159.
- TÜBİTAK (t.y) *Türk Bilim ve Teknoloji Politikası (1993-2003)*, https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/btyk/2/2btyk_k_arar.pdf, (20.01.2021, çevrim içi).
- TÜBİTAK (1997), *Türkiye’nin Bilim Teknoloji Politikası*, Ağustos 1997, https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/btyk/3/3btyk_k_arar.pdf, (20.02.2021, çevrim içi).

Ek 1

Eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetleri ve Doğu Avrupa Ülkelerinden Getirilmiş Kararlaştırılmış Olan Bilim Adamları ile İlgili Bilgiler (5 Mayıs 1993 tarihi itibarı ile)

I - Göreve Başlamış Olanlar

Talep Eden Üniversite	Bilim Adamının Adı-Soyadı ve Bölümü	Göreve Başlama Tarihi	Destekleneceği Süre (ay)	Ülkesi
Akdeniz	Gadir İ. Ahmet (Biyoloji)	14. 1.1993	Kısa süreli	Azerbaycan
Bilkent	A.I. Nosich (E.E)	24.2.1992	6	Ukrayna
	V.A. Kochelap(Fiz.)	13.2.1992	3	Ukrayna
	D.A. Korotkin (Mat.)	13.2.1992	4	Rusya F.
	I.O. Kulik (Fiz.)	14.9.1992	5	Ukrayna
	O.I. Mokhov(Mat.)	14.9.1992	5	Rusya F.
	S.P. Tsarev(Mat.)	22.9.1992	3	Rusya F.
	F.N. Timofeev (Fiz.)	4.12.1992	2	Rusya F.
	Y.A. Kosevich (Fiz.)	15.2.1993	5	Rusya F.
	A.S. Shumovsky (Fiz.)	01.1.1993	2	Rusya F.
	R. Bilkbaev (Mat.)		Kısa süreli	Rusya F
Dokuz Eylül	T. Szczepaniak (Den.İşl.)	13.3.1992	3	Polonya
Ege	NikolayVassilev (Gıda Müh.)	7.10.1992	3	Bulgaristan
	Alexander Ilyinsky (Kimya)	9.12.1992	1	Rusya F.
	Gazi VargaKalantarov (Mat.)	21.9.1992	3	Azerbaycan
Hacettepe	A. Knipper (Jeoloji)	29.9.1992	3	Rusya F.
	NazilaRasulova (Mat.)	2.12.1992	Kısa süreli	Azerbaycan
İstanbul	J. Kleczek (Astronomi)	29.3.1993	3	Çekoslovakya
İ.T.Ü.	J.M. Eisenberg (İnş.)	31.3.1992	6	Rusya F.
	RoumenKalchev (G.İ.D.B.)	5.5.1992	1	Rusya F.
	RoumenKishev (G.İ.D.B.)	5.5.1992	1	Rusya F.
	M. Tyuthkin (E.E.)	27.4.1992	3	Rusya F.
	V.K. Melnikov (Tat.Mat.)	30.4.1992	6	Rusya F.
	Arif Nesroullayev (Müh. Bil.)	27.8.1992	6	Azerbaycan
	F.G. Maksudov (Tat.Mat.)	03.4.1992	3	Azerbaycan
	K.Z. Markov (Tat.Mat.)	01.9.1992	4	Bulgaristan
	Boris A. Natal'in (Mad.)	16.9.1992	5	Rusya F.
	V. Burtman (Mad.)	29.9.1992	5	Rusya F.
K.T.Ü.	Faik SultanmuradoğluSadychov (Fizik)	23.9.1992	3	Azerbaycan
	DaniyalIsrafilov (Mat.)	9.11.1992	2	Azerbaycan
19 Mayıs	Seferoğlu M. Heybetkulu (Mat.)	28.2.1992	3	Azerbaycan
O.D.T.Ü	* F.Housseinov (Mat.)	31.1.1992	3	Azerbaycan
	* B. Nuriyev (Mat.)	31.1.1992	3	Azerbaycan
	V.P. Zahariyata (Mat.)	01.9.1992	6	Ukrayna
	* N. Kasumov (Mat.)	31.1.1992	3	Azerbaycan
	O.H. Guseinov (Fiz.)	07.4.1992	6	Azerbaycan
	A.O. Mekhrabov (Metalurji)	14.9.1992	4	Azerbaycan
	T.M. Aliev (Fizik)	15.9.1992	3	Azerbaycan
	I. Rahimov (İstatistik)	22.2.1993	2	Özbekistan
	I.M. Ahkmedov (Kimya)	20.4.1993	1	Azerbaycan
	PlamenBorisovDjakov (Mat.)	30.9.1992	Kısa süreli	Bulgaristan
	Kerim Allahverdiev (Fizik)		Kısa süreli	

	Nizami Gasanly (Fizik)	10.9.1992	Kısa süreli	Azerbaycan
	Bahtiyar Salamov (Fizik)	10.9.1992	Kısa süreli	Azerbaycan
	RashitSunyaev (Fizik)		Kısa süreli	Azerbaycan
	AhmedovBunyatoğlu (Fizik)		Kısa süreli	Azerbaycan
	Mushakhanov (Fizik)		Kısa süreli	Özbekistan
	Enver Bulur (Fizik)		Azerbaycan'a gitti	

Kaynak: TÜBİTAK, t.y.:38-39.

* Vize için \$ 100 ödenmiştir.

II-Göreve Başlaması Beklenenler

Talep Eden Üniversite	Bilim Adamının Adı-Soyadı ve Bölümü	Göreve Başlama Tarihi	Destekleneceği Süre (ay)	Ülkesi
Gazi	Süleyman Allahverdiev (Kimya)	Mart 1993	3	Azerbaycan
Hacettepe	A.V. Arhangel'skü (Mat.)	Ekim 1993	2	Rusya F.
	M. Kenisar (Fizik)		3	Özbekistan
İ.T.Ü.	N.Ibragimov(Mat.)		3	Rusya F.
	Wilhelm Fuşıç (Mat.)		Kısa süreli	Ukrayna
19 Mayıs	I.I. Serobaba (Su Ürünleri)	Ocak 1993	1/3	Azerbaycan
	V.N. Yakolev (Su Ürünleri)	Ocak 1993	1/3	Azerbaycan
	A.K. Chashehin (Su Ürünleri)	Ocak 1993	1/3	Azerbaycan
O.D.T.Ü.	I. Kantardgi(İnş. Müh.)	Ocak 1993	1/3	Azerbaycan
	S. Piskavev (Matematik)	Eylül 1993	2	Rusya F.
MAM	Nikolal N. Gerosimenka (Fizik)		Kısa süreli	Rusya F.
	Anastas A. Bukharaev (Fizik)		Kısa süreli	Tataristan

Kaynak: TÜBİTAK, t.y.: 38-39.